

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

Vandalismus na veřejném prostranství

Bakalářská práce

Autor: Michaela Zbirovská
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Michaela Zbirovská
Studium:	P15K0102
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální patologie a prevence
Název bakalářské práce:	Vandalismus na veřejném prostranství
Název bakalářské práce AJ:	Vandalism in public place

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá vandalismem jako sociálně patologickým jevem. Popisuje projevy vandalismu na veřejném prostranství a analyzuje jeho příčiny a rizika. Pojednává o sociokulturních příčinách, navrhuje preventivní opatření se zaměřením na rodinu a oblast trestního práva. V praktické části se práce zabývá výzkumem postojů občanů k vandalismu. Metodou výzkumné části je kvalitativní výzkumné šetření menšího rozsahu prostřednictvím řízeného interview.

DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. Sociální deviace. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2005. ISBN 80-7251-202-1. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2781-3. KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2. MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální patologie a sociologie, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.
Oponent:	Mgr. et Mgr. Stanislava Svoboda Hoferková, Ph.D., LL.M.
Datum zadání závěrečné práce:	5.1.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce PhDr. Josefem Kasalem, MBA, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne

.....

Podpis:

Anotace

ZBIROVSKÁ, Michaela. *Vandalismus na veřejném prostranství*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020. 36 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá tématem vandalismu se zaměřením na veřejná prostranství v České republice. O vandalismu pojednává jako o sociálně patologickém jevu, který je důsledkem rizikového chování mládeže. Cílem práce je mimo zmapování problému, také nalezení možností prevence a řešení ve třech oblastech: v rodině, ve školách a v oblasti trestního práva. Bakalářskou práci lze rozdělit do dvou částí. První, teoretická, se zabývá především definováním projevů, rizik a důsledků vandalismu včetně velmi důležitých faktorů působících na rizikové chování mládeže v souvislosti s touto problematikou. V rámci druhé, praktické části, je provedeno a zaznamenáno kvalitativní výzkumné šetření na vybraném vzorku respondentů, ve kterém je řešen postoj občanů k vandalismu. Závěrem je úvaha nad preventivními opatřeními, tedy jak tomuto problému předcházet.

Klíčová slova: vandalismus, sociální patologie, rizikové chování, prevence

Annotation

ZBIROVSKÁ, Michaela. *Vandalism in public place*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2020. 36 pp. Bachelor Thesis.

The topic of the bachelor thesis is vandalism focused on public spaces in the Czech Republic. Vandalism is described as a socially pathological phenomenon that is the result of the risky behavior of young people.

The aim of this thesis is also about finding options for prevention and their solution in three areas: family, schools, and in the field of criminal law.

The bachelor thesis is divided into two parts. The first, theoretical part is focused on defining the manifestations, risks, and consequences of vandalism including very important factors affecting the risky behavior of young people in connection with this problem. In the second, practical part, there is a research survey on a selected sample of respondents made. The survey is dealing with the question of the attitude of citizens to vandalism. The conclusion is a consideration of preventive measures, thus how to prevent this problem.

Key words: vandalism, social pathology, risky behavior, prevention

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Josefu Kasalovi, MBA, Ph.D. za cenné rady, odborné vedení i trpělivost při připsání mé bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD.....	1
TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE.....	4
1 RIZIKOVÁ MLÁDEŽ.....	4
1.1 DEFINICE ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	4
1.2 PROJEVY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ MLÁDEŽE	5
1.3 PŘÍČINY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ MLÁDEŽE.....	8
2 VANDALISMUS JAKO SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝ JEV	10
2.1 PROJEVY, DŮSLEDKY A RIZIKA VANDALISMU	10
2.2 SOCIOKULTURNÍ PŘÍČINY VANDALISMU	12
3 PREVENCE A ŘEŠENÍ VANDALISMU	14
3.1 PREVENCE PROSTŘEDNICTVÍM VÝCHOVY V RODINĚ.....	14
3.2 PREVENCE VANDALISMU VE ŠKOLÁCH.....	17
3.3 TRESTNÍ PRÁVO.....	19
PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE.....	22
4 ŘÍZENÉ ROZHOVORY.....	22
4.1 METODOLOGIE PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	22
4.2 POPIS VÝZKUMNÉHO VZORKU	24
4.3 VYHODNOCENÍ ŘÍZENÝCH ROZHOVORŮ.....	25
4.4 PLATNOST STANOVENÝCH HYPOTÉZ.....	28
5 VYHODNOCENÍ ŠETŘENÍ	29
ZÁVĚR	31
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	34
Literatura:	34
Internetové zdroje:.....	36

ÚVOD

Česká republika náleží mezi nejbezpečnější země světa, což se projevuje mimo jiné i tím, že úroveň kriminality v posledních desetiletích stále průběžně klesá. Tato skutečnost je velmi pozitivní a zvyšuje kvalitu života v České republice, což ovšem na druhou stranu neznamená, že v oblasti veřejného pořádku a bezpečnosti se nevyskytují vůbec žádné problémy. Jeden z takových problémů představuje vandalismus, přičemž se jedná o patologický jev, který není motivován žádnými, byť nemorálními, racionálními pohnutkami. Vandalismus je často důsledkem impulsivního jednání, jednání pod vlivem návykových látek apod., a právě z tohoto důvodu je obtížné mu předcházet. S určitým zjednodušením lze konstatovat, že vandalismus do značné míry souvisí s kulturní úrovní celé společnosti, s výchovou v rodinách, což je nutné mít na paměti při prevenci. Tu pak lze chápat jako základní prvek boje proti vandalismu. Značnou část činů vandalismu totiž mají na svědomí dospívající či mladí dospělí a ti se mohou stát objekty preventivního výchovného působení, a to jak ze strany rodičů, tak ze strany společnosti.

Tématem této práce je problematika vandalismu jakožto sociálně patologického jevu, se zaměřením na veřejné prostranství a chování rizikové mládeže. Motivem pro volbu tohoto tématu se stal jednak fakt, že vandalismus představuje stále nedořešený problém, a současně skutečnost, že v boji proti vandalismu se relativně účinným nástrojem tohoto úsilí může stát zmíněná prevence. V textu následujících odstavců budou stručně představena základní teoretická východiska této práce.

Vandalismus představuje specifickou součást trestné činnosti. V této souvislosti lze citovat konstatování Aleny Vališové, Hany Kasíkové a kol., které uvádějí, že „... *kriminalita neboli zločinnost bývá definována jako výskyt trestného chování vyjádřeného souhrnem trestných činů spáchaných na určitém území ve vymezeném časovém úseku. Zločinností zpravidla rozumíme souhrn sociálně podmíněných činů, které mají relativně hromadnou povahu, ve zvýšené míře ohrožují společnost a jsou platným zákonodárstvím prohlášeny za trestné činy, respektive přečiny.*“¹ Z právě citovaného textu je podstatné, že vandalismus jakožto jeden z projevů sociální patologie

¹ VALIŠOVÁ, Alena. KASÍKOVÁ, Hana (eds.) *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9, str. 413

a trestné činnosti je sociálně podmíněn, což se týká zejména těch případů, kdy se vandalismu dopouštějí děti či dospívající.

Vzhledem k tomu, že vandalismus s sebou kromě materiálních škod nese další závažné následky, lze o něm hovořit i jako o specifickém projevu rizikového a problémového chování. Stanislav Navrátil a Jan Mattioli se domnívají, že „... *problémové chování dětí k rodičům se stává téměř každodenním doprovodným jevem současného společenského života, který můžeme velmi často registrovat v nákupních centrech, v hromadných dopravních prostředcích, v ordinacích, restauracích, divadlech, kinech atd., kdy synové a dcery neuposlechnou ani několikrát důrazně opakované příkazy a zákazy, vynucují si nátlakem prosazení svých přání, vyrušují, jsou vulgární, ničí zařízení atd., i přesto, že jsou pod dohledem rodičů. Z projevů nevhodného chování dětí k rodičům na veřejnosti lze odvodit závěr, že obdobný stav lze očekávat také v soukromém životě řady rodin. Problematické chování mladé generace začíná být chápáno jako fenomén, který svou narůstající intenzitou negativně ovlivňuje společenský život, a stává se tak jedním z klíčových objektů pozornosti veřejnosti. Především rodiče, učitelé a vychovatelé, kteří jsou nejčastěji v kontaktu s dětmi a mládeží, jsou nuceni každodenně řešit problém, jak odstranit nebo co nejvíce eliminovat jednotlivé projevy jejich nevhodného chování. Sami však v mnoha případech konstatují, že výsledky neodpovídají vynaloženému úsilí.*“² Citovaný text již částečně naznačuje, kde se nacházejí možné příčiny vandalismu.

O totéž se pokouší Zdeněk Martínek, když formuluje následující zamyšlení: „*Nemyslím si, že dnešní děti přicházejí na svět horší, než jsme byli my. Ale právě svět, který je v současné době obklopuje, nevhodná výchova (doma a mnohdy i ve škole), nedostatek podpory a porozumění, uspěchanost doby a přemíra techniky z nich dělá jedince, kteří nejsou schopni se poprat s dennodenní realitou. Často je „patologické“ chování ve formě agrese, šikany, krádeží, lhaní, záškoláctví pouze formou obrany a projevem neschopnosti řešit náročné životní situace.*“³ Jakákoli snaha o prevenci vandalismu musí brát tyto skutečnosti v úvahu a vycházet z nich.

² NAVRÁTIL, Stanislav. MATTIOLI, Jan. *Problémové chování dětí a mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-7180-9, str. 9–10

³ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5, str. 7

Jádro prevence vandalismu – a ostatně i dalších sociálně patologických jevů – musí spočívat v rodinném prostředí a rodinné výchově. Slavomil Fischer a Jiří Škoda proto v tomto kontextu zásadním způsobem zdůrazňují, že „... rodina je považována za nejdůležitější sociální skupinu, ve které člověk žije. V rodině dochází k uspokojování jeho fyzických, psychických a sociálních potřeb. Rodina poskytuje zázemí potřebné ke společenské seberealizaci, je zdrojem různých zkušeností a vzorců chování, které nemůže získat v jiném prostředí. Každá rodina je zdrojem specifického systému hodnot a jejich preference a ty ovlivňují chování členů rodiny v interakci se společenským okolím. Rodina formuje jedince v průběhu jeho vývoje, je významným nositelem jeho budoucích společenských rolí a identity obecně.“⁴

Tématem této práce je tedy problematika vandalismu, který je vnímán jako sociálně patologický jev, se specifickým zaměřením na veřejné prostranství a chování rizikové mládeže. Prvním cílem této práce je zjistit, jaké jsou projevy, důsledky a rizika vandalismu a jaké faktory působí jako sociokulturní příčiny tohoto patologického jevu. Základním cílem této práce však je nalézt možnosti prevence a řešení vandalismu, a to ve třech základních oblastech: v rodině, ve školách a v oblasti trestního práva. Praktická část práce pak bude zahrnovat kvalitativní výzkumné šetření menšího rozsahu, které bude zkoumat vztah občanů k vandalismu, jejich názory a postoje. Základní metodou praktické části bude řízené interview.

⁴ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 140

TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

1 RIZIKOVÁ MLÁDEŽ

1.1 DEFINICE ZÁKLADNÍCH POJMŮ

V odborné literatuře nalezneme mnoho pokusů o definici i vymezení rizikového chování. Tak např. Vanda Zemanová a Martin Dolejš uvádějí, že rizikové je takové chování jedince nebo skupiny lidí, které je příčinou prokazatelného nárůstu sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a případně i dalších rizik pro dospívajícího jedince, pro jeho sociální okolí nebo pro celou společnost.⁵

Problematika rizikového chování je však mnohem složitější, než jak naznačuje výše uvedený text. Veronika Nielsen Sobotková a kol. považují termín rizikové chování jako nadřazený termínům problémové, asociální, delikventní, antisociální, disociální chování apod. Rizikové chování jakožto komplexní fenomén pak zmíněný autorský kolektiv definuje jako takové chování, které přímo nebo nepřímo ústí v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí. V souvislosti s tím, pak zmiňuje také syndrom problémového chování, přičemž problémové chování jako sociálně vymezený problém, jako zdroj obav a současně jako chování, které je nepřijatelné vzhledem k obecným normám společnosti. Termín syndrom problémového chování pak znamená, že dospívající chovající se rizikově v jedné oblasti bude takové chování s nejvyšší pravděpodobností rozšiřovat i na více oblastí.⁶

Michal Miovský, Lenka Skácelová, Jana Zapletalová, Petr Novák a kol., ve své práci rizikové chování definují jako soubor takových fenoménů, které je možné jednak podrobit vědeckému zkoumání a současně ovlivňovat prostřednictvím preventivních či léčebných intervencí. Nejčastěji se přitom do konceptu rizikového chování řadí šikana, další násilí ve školách, a to včetně forem extrémně agresivního jednání, dále pak takové jevy, jako je záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti, např. gambling a problémy spojené s nezvládnutým používáním počítačů a internetu, užívání anabolik či steroidů, obecně kriminální jednání, sexuální rizikové chování, vandalismus, ale také xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus, týrání a zneužívání dětí

⁵ ZEMANOVÁ, Vanda. DOLEJŠ, Martin. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4492-5, str. 34

⁶ NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3, str. 40–43

apod.⁷ Právě uvedený text však nepředstavuje ani tak definici usilující o určitou abstrakci, jako spíše výčet jevů náležejících do kategorie rizikového chování.

Poněkud jiný přístup prezentuje např. Lucie Vavrysová, která vychází z definice rizika, což je podle ní pravděpodobnost, že dojde ke škodlivé události, která postihne jedince, sociální skupinu nebo v extrémním případě celou společnost. Rizikové chování pak definuje jako takové chování, které zahrnuje narušení vztahů jedince k sobě samotnému, k vrstevníkům, rodině, ale také ke společnosti. Míra rizika se pak nachází v přímé úměře k věku dospívajícího, ale také k jeho sociální příslušnosti nebo přechodnosti či naopak stálosti obtíží v jeho chování a má často instrumentální povahu. Krajní formu rizikového chování pak představuje chování deviantní, které lze definovat jako chování odlišující se od standardního a očekávaného chování, které je předepsáno určitou sociální normou platnou v konkrétní společnosti.⁸

1.2 PROJEVY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ MLÁDEŽE

Ondřej Skopal, Martin Dolejš a Jaroslava Suchá vnímají rizikové chování jako značně široký fenomén, který zahrnuje jak relativně málo závažné problémové chování, typicky např. vykřikování a vyrušování během vyučovacích hodin, tak rovněž vyloženě delikventní chování, jako jsou např. krádeže a šikanování. Na jednom konci tohoto spektra se objevuje disociální chování v podobě lhaní a podvádění, uprostřed se pak nachází asociální chování, jehož příkladem je třeba vandalismus, a na opačném pólu se pak nachází chování antisociální, jež reprezentuje zejména fyzické ubližování.⁹

⁷ MIOVSKÝ, Michal. SKÁCELOVÁ, Lenka. ZAPLETALOVÁ, Jana. NOVÁK, Petr a kol. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Centrum adiktologie, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7, str. 24

⁸ VAVRYSOVÁ, Lucie. *Rizikové aktivity, depresivita a vybrané osobnostní rysy u českých adolescentů z dětských domovů se školou a z výchovných ústavů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. ISBN 978-80-244-5426-9, str. 66

⁹ SKOPAL, Ondřej. DOLEJŠ, Martin. SUCHÁ, Jaroslava. *Vybrané osobnostní rysy a rizikové formy chování českých žáků a žákyň*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4223-5, str. 24

Velmi obsáhlý výčet jednotlivých projevů rizikového chování mládeže, které jsou seřazené do nejrůznějších kategorií, uvádějí Veronika Nielsen Sobotková a kol. Jedná se především o následující jevy a skupiny jevů:¹⁰

- Záškoláctví: bývá spojeno s různými důvody, přičemž nejčastěji k němu dochází v důsledku touhy po dobrodružství či experimentu. Záškoláctví rovněž souvisí s poruchami chování a učení a funguje také jako obrana před problémy ve škole;
- Lhaní: tento jev dosud není společností dostatečně vnímán jako jev rizikový;
- Agresivita: zahrnuje nejrůznější projevy agresivního chování. V běžném životě se tedy může jednat o šikanu, kyberšikanu nebo jiné formy násilného chování;
- Obecně kriminální jednání: v případě dospívajících se jedná hlavně o krádeže;
- Vandalismus: ve školách se nejčastěji jedná o poškozování majetku školy a věcí spolužáků. Při sportovních utkáních pak jde o řádění tzv. hooligans. Obecně pak jde o ničení veřejného majetku, obvykle laviček v parcích či na nádražích, ale také veřejného osvětlení, dopravních značek, hřbitovních náhrobků. Jako velmi specifický projev vandalismu pak lze označit subkulturu sprejerů, tedy graffiti;
- Závislostní chování: zahrnuje závislost na legálních návykových látkách, ať se již jedná o alkohol či cigarety, nebo na nelegálních látkách, ale také gambling, problémy spojené s nezvládnutým používáním počítačů, netolismus apod. Lze uvést i závislost na nakupování a různé další projevy závislostního chování;
- Rizikové chování na internetu: spočívá v prohlížení internetových stránek, které se vyznačují nevhodným či nelegálním obsahem, ale také komunikaci s těmi osobami, které jsou pro dospívajícího neznámé. Obecně rizikové je také příliš mnoho času stráveného online, otevírání spamů a reagování na ně, kopírování či stahování hudby a filmů, což lze považovat za tzv. internetové pirátství apod.;
- Rizikové sexuální chování: zahrnuje předčasný pohlavní styk, promiskuitu, která je nebezpečná zejména pro dospívající dívky, náhodné sexuální známosti, dále pak realizaci pohlavního styku bez kondomu, ale také prostituční chování. Jako

¹⁰ NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3, str. 40-41

- následky takového chování lze označit prostituci, předčasná těhotenství, rozvoj sexuálních deviací či poruch, u nichž bývá přítomna triáda charakteristických příznaků, a to noční pomočování ve vyšším věku, krutost ke zvířatům a žhářství;
- Rizikové chování v dopravě: jedná se o neznalost dopravních předpisů, o jednání v dopravě pod vlivem návykových látek. Ovšem rizikově se může projevit sama osobnost dospívajícího jedince, který v dopravě přeceňuje své síly a schopnosti;
 - Extrémně rizikové sporty a hazardní aktivity: hazardní aktivity na rozdíl např. od extrémních sportů nesou s sebou vědomé hazardování s reálným rizikem smrti. Například lezení po skalách bez jištění, lezení po budovách bez jištění, a přeskakování mezi domy ze střechy na střechu a další hazardní aktivity;
 - Užívání anabolik a steroidů, které souvisí s nezdravým vztahem ke sportování;
 - Nezdravé stravovací návyky, které mohou vyústit až v poruchy příjmu potravy;
 - Extremismus: jedná se o extremismus pravicový, levicový, radikálně ekologický či jiný, náboženský, ale také o divácké násilí tzv. ultras, dále pak o subkultury skinheads, punk, techno, black metal, squatting a další;
 - Xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus.

Zajímavým způsobem k problematice vymezení projevů rizikového chování dospívajících přistupuje Lenka Krejčová, která na základě empirických výzkumů uvádí, že dospívající ve vyspělých zemích se v průběhu druhé poloviny minulého století a také počátku tohoto století stávali sami sobě postupně stále větším nebezpečím, až se stali de facto sobě nebezpečím největším. Zatímco prostředí, ve kterém dospívají, jim nabízí bezpečný a poklidný život vybavený po materiální stránce vším potřebným, množství vážných zranění a úmrtí v populaci adolescentů je způsobeno primárně jejich vlastním chováním, kterým se ohrožují, ať se již jedná o řízení aut, zneužívání návykových látek či dokonce o sebevražedné pokusy. Kromě toho řada projevů rizikového či zdraví škodlivého chování může podnítit dlouhodobé potíže přetrvávající v dospělosti.¹¹

¹¹ KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3474-3, str. 145–146

1.3 PŘÍČINY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ MLÁDEŽE

Veronika Nielsen Sobotková a kol., připomínají, že existuje velké množství teorií vzniku a rozvoje rizikového chování mládeže. Obecně přitom tyto teorie lze rozdělit

do tří základních skupin obecnějšího charakteru:¹²

- Teorie biologicko-psychologické: tyto teorie hledají souvislosti mezi chováním jedince a jeho charakterem na jedné straně a buď tělesnou stavbou, či genetikou, enzymy a hormony. Do této oblasti náleží např. tzv. teorie rozeného zločince, dále pak teorie oligofrenie, tedy nízké úrovně mentálních schopností jedince jako hlavní příčiny rizikového chování či dokonce delikvence a další teorie;
- Teorie sociálně-psychologické: jedná se hlavně o psychologicky orientované teorie vzniku rizikového chování, které jsou zaměřené primárně na problematiku sociálního učení, na temperamentové a osobnostní rysy, případně na kognitivní styly. Příkladem je teorie sociálního učení, teorie odlišného kognitivního stylu;
- Teorie sociologické: tyto teorie se soustředí na společenský a kulturní kontext vzniku rizikového chování, protože připouštějí, že rizikové chování mládeže může být důsledkem společenských podmínek. V této souvislosti lze uvést např. koncepci anomie, kdy pojem anomie ve vztahu k jedinci vyjadřuje stav oslabení norem a hodnot morálního charakteru. Dále se jedná o teorii delikventního prostředí, ale také o teorii kulturního přenosu a případně i o další teorie.

Mezi teorie vysvětlující příčiny rizikového chování lze podle Vandy Zemanové a Martina Dolejše zahrnout také syndrom rizikového chování v dospívání, popsáný již v roce 1991. Tento koncept vychází z předpokladu, že je významný rozdíl v tom, zda se zabýváme oddělenými, nezávislými a izolovanými způsoby chování, nebo naopak organizovanou konstelací rizikových způsobů chování, které jsou navzájem propojené a kovariantní. V tomto kontextu lze vymezit pět základních domén, které sdružují rizikové i protektivní faktory. V oblasti biologického systému je rizikovým faktorem výskyt alkoholismu v rodině, zatímco protektivním faktorem je inteligence v pásmu nadprůměru. V oblasti sociálního systému jako rizikový faktor funguje sociální vyloučení a znevýhodnění, zatímco protektivně působí soudržná rodina a pozitivní

¹² NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3, str. 42–43

vzory mezi dospělými v sociálním okolí. Ve vnímaném prostředí jsou rizikové zejména modely rizikového chování a protektivní jsou naopak modely běžného chování. Co se týče samotné osobnosti, pak rizikové je nízké sebehodnocení, ovšem protektivně působí přítomná hodnota zdraví a úspěchu. A konečně v oblasti chování je rizikovým faktorem jakákoli závislost, nejčastěji však pití alkoholu a konzumace drog, a naopak protektivně působí zapojení do nejrůznějších zájmových aktivit.¹³

Problematice syndromu rizikového chování v dospívání se podrobněji věnují také Jitka Machová, Dagmar Kubátová a kol., přičemž připomínají, že rizikové chování často přináší konkrétnímu dospívajícímu určitou satisfakci, tedy uspokojení některé jeho vývojové potřeby. Může se jednat např. o zvýšení sebevědomí, o možnost komunikace se svými vrstevníky apod. Uspokojení těchto potřeb je pro mnohé dospívající v jejich vývojovém stadiu mnohem důležitější než jeho vzdálená a eventuálně rovněž nejasná budoucnost a její případné ohrožení rizikovým chováním. Právě z tohoto důvodu je tak obtížné rizikové chování dospívajících měnit. V rámci prevence nebo řešení určitých rizikových situací je proto vhodné přistupovat individuálně k určitému konkrétnímu dospívajícímu a pátrat po jeho osobních i vývojových problémech. Je tedy nezbytné vycházet z jeho osobnosti a nikoli z obecného problému, jakým je např. vandalismus, a na tomto základě intenzivně hledat konkrétní rizikové i protektivní faktory.¹⁴ Jistě proto bude vhodné věnovat pozornost i charakteristikám mladých vandalů.

Příčiny rizikového chování dospívajících tedy musíme shledávat i v osobnostech samotných dospívajících. Podle Ivany Štefkové a Martina Dolejše lze „... vymezit osobnostní faktor rizikovosti, který se projevuje různými formami rizikového chování. Prezентují jej následující charakteristiky: Takový adolescent je nerozvážný, nedomyšlí důsledky svého chování, činy jsou realizovány se značnou energií a bez zábran. Častěji se u těchto jedinců objevuje vztek, hněv a také hádavost. Jedinec podezírá své blízké a vzdálené okolí, navazuje destruktivní vztahy a je v konfliktu s druhými. V komunikaci s druhými je agresivnější, bezcitný a cynický. Nerad spolupracuje s ostatními při realizaci dlouhodobých úkolů. Jedinec trpí sníženou sebekontrolou, impulzivitou a také

¹³ ZEMANOVÁ, Vanda. DOLEJŠ, Martin. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4492-5, str. 36

¹⁴ MACHOVÁ, Jitka. KUBÁTOVÁ, Dagmar a kol. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5351-5, str. 186–187

*poruchami pozornosti. Adolescent se vyhýbá povinnostem, selhává při dosahování cílů, revoltuje proti normám a snaží se být nezávislý na rodičích. Jedná se o lidi, kteří jsou svérázní, nepoddajní a vyžadují obdiv.*¹⁵ U dospívajících jedinců, kteří se vyznačují právě uvedenými charakteristikami, je tedy mnohem pravděpodobnější, že se dopustí vandalismu či jiných forem rizikového chování.

Stanislav Navrátil a Jan Mattioli pak zase preferují názor, že tím nejzřejmějším zdrojem vzniku rizikového chování dětí a dospívajících může být osobní pojetí výchovy jednotlivých rodičů a pedagogů, které představuje výsledek jejich vlastních zkušeností z výchovného působení v rodině a ve škole v době jejich dětství a mládí, napodobování vzorů, ale také působení masmédií, zejména pak televize a internetu. Každý model nebo styl výchovy však nemusí ve všech svých parametrech odpovídat pozitivnímu rozvoji osobnosti jedince a ve svých důsledcích může vést k rozvoji rizikového chování.¹⁶

2 VANDALISMUS JAKO SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝ JEV

2.1 PROJEVY, DŮSLEDKY A RIZIKA VANDALISMU

Samotný termín vandalismus, jak připomíná např. Josef Smolík, je odvozen od jména starogermánského kmene Vandalů, kteří pocházeli z území dnešního jižního Polska a do dějin se zapsali mimořádně krutým a devastujícím zpustošením města Říma, k čemuž došlo v roce 455 po narození Krista. Vandalismus je v současné době vymezován jako sociálně patologický jev, pro který je charakteristické logicky nijak nezdůvodnitelné ničení různých materiálních hodnot. Obvykle se tak děje jen pro samé zvrácené potěšení z destrukce a pro s tím spojenou tzv. zábavu a pocit překonání životní stereotypie. Vandalismus obvykle náleží k životnímu stylu adolescentů s pochybnými životními hodnotami, různých rizikových part i mladých jedinců vesměs mužského pohlaví. Jen zřídka se objevuje u dospělých osob. V této souvislosti, je však podle výše uvedeného autora, nutné odlišit vandalismus od programového, instrumentálního násilí, kde ničení kulturních hodnot a civilizačních výtvorů není samo o sobě cílem, nýbrž jen

¹⁵ ŠTEFKOVÁ, Ivana. DOLEJŠ, Martin. *Resilience u adolescentů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-4903-6, str. 25–26

¹⁶ NAVRÁTIL, Stanislav. MATTIOLI, Jan. *Problémové chování dětí a mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-7180-9, str. str. 13

doprovodným jevem jinak motivovaného násilí. Primární motivací vandalských činů je totiž pouze ničit materiální hodnoty, a to pro ničení samo o sobě.¹⁷

Slavomil Fischer a Jiří Škoda správně připomínají, že vandalismus je i trestný, takže jej lze hodnotit jako delikventní chování. Vandalismus pachateli nepřináší žádný materiální zisk. Dospívající jedinci se takového jednání dopouštějí obvykle pouze pro vlastní potěšení a pro potřebu odreagovat se. Jedná se tedy o akt zvěle, kterou jedinec ukazuje proto, aby demonstroval, že on sám kontroluje svoji moc. Je-li vandalismus součástí životního stylu určitých dospívajících či jejich skupin, pak se velmi často pojí s dalšími sociálně patologickými jevy a formami rizikového chování. Velmi často totiž k němu dochází pod vlivem alkoholu či jiných omamných látek.¹⁸

Václav Bělík, Stanislava Svoboda Hoferková, Blahoslav Kraus a kol., k výše uvedenému dodávají, že vandalismus představuje většinou kolektivní, ale i individuální násilí, které je sice neodůvodněné, nicméně přesto záměrné. Toto patologické jednání se obvykle týká dospívajících, pro které může fungovat jako tzv. odreagování. V oblasti motivace vandalismu kromě zvrácené radosti z ničení nacházíme však také skutečnost, kdy tato forma patologického a rizikového chování slouží jako nástroj k získání společenské prestiže uvnitř skupiny vrstevníků s pochybnými hodnotami. Existuje však i hypotéza, která primární příčinu vandalismu páchaného dospívajícími spatřuje ve frustraci, která se vybíjí v agresi. Jedná se tedy o agresi přeměřovanou na snadno dostupné a odkryté cíle. Velmi častou motivací pro vandalismus je však také snaha na sebe upozornit, a to jakýmkoli způsobem. Výše zmíněný autorský kolektiv připomíná, že Philip George Zimbardo rozlišuje šest druhů vandalismu, a to podle cílů, kterých se snaží dosáhnout. Zaprvé se jedná o hrabivý vandalismus, zastoupený rozbíjením automatů s mincemi, zadruhé o mstivý vandalismus realizovaný jako revanš za pokoření či ublížení, ať již skutečné nebo domnělé. Zatřetí se pak jedná o taktický vandalismus, kdy ničení věcí či materiálních hodnot funguje jako prostředek vzbuzování pozornosti, začtvrté dokonce o vandalismus ideologický, který se projevuje umístěním různých ideologických nápisů na budovách. Pátý druh vandalismu Philip George Zimbardo nazval vandalismus hravý, kdy dospívající soutěží, kdo zničí např.

¹⁷ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže. Uvedení do problematiky*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2907-7, str. 46

¹⁸ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 56

více lamp veřejného osvětlení v parku. A konečně šestým druhem je vandalismus zlostný, který je zaměřený proti statusovým symbolům středních sociálních vrstev a je tedy motivován třídní nenávisí.¹⁹

2.2 SOCIOKULTURNÍ PŘÍČINY VANDALISMU

Problematikou příčin vandalismu se zabývá např. Miroslav Procházka, který zdůrazňuje, že obtížné identifikování klíčového motivu vandalismu a jeho na první pohled výrazně iracionální charakter ztěžují pochopení příčin tohoto patologického jevu, přičemž právě ona iracionalita vyvolává ve společnosti obavy a znepokojení. Lze se domnívat, že společnost založená na racionalitě není schopna pochopit jakoukoli formu iracionality, která vandalismus provází. Současná vyspělá kultura je proto stále znovu a znovu šokována čirou agresí, která se projevuje nejen vandalismem, ale také v řadě různých lokálních a regionálních konfliktů ve světě. Vandalismus se projevuje ničením architektonických památek, poškozováním veřejných budov, památných nebo pietních míst, ale i soukromého majetku a jeho cílem se stávají i přírodní prvky. Jako každý sociálně patologický jev má i vandalismus své příčiny, které jsou však těžko prokazatelné, protože tento jev není nijak výrazně motivován. Proto je za primární příčinu vandalismu podle zmíněného autora považována výchova v rodině. Pokud rodiče dítě zanedbávají, chovají se cynicky k přírodě i okolnímu světu, dítě pak nápodobou získává podobně deformovaný pohled na svět i na chování k němu. Další významnou příčinou vandalismu pak jsou osobnostní rysy dospívajícího a tlak ze strany vrstevníků. Psychoanalytici se pak domnívají, že ten, kdo nedokáže tvořit, chce ničit. Motivem může být i odpor k autoritám extremismus apod.²⁰

Slavomil Fischer a Jirí Škoda zdůrazňují, že porozumění motivačnímu pozadí vandalismu a pochopení příčin tohoto chování je důležité z toho důvodu, abychom dokázali odlišit vandalismus např. od programového instrumentálního násilí, při němž není ničení kulturních, materiálních či obecně civilizačních hodnot samo o sobě cílem, nýbrž jen doprovodným jevem. Rozlišovacím kritériem je proto otázka motivace. Jako

¹⁹ BĚLÍK, Václav. HOFERKOVÁ, Stanislava. KRAUS, Blahoslav a kol. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 978-80-271-0599-1, str. 93-94

²⁰ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4033-1, str. 162

pozadí motivace vandalismu výše zmíněná autorská dvojice označuje pocity nudy nebo prázdnotu životů některých dospívajících. Z těchto pocitů pak podle nich může vycházet potřeba, aby se tzv. něco dělo. Do jisté míry však může působit také zvědavost, co se stane, když dojde k vandalskému činu. Opomíjet ovšem nelze ani potřebu dospívajících zasáhnout do světa svojí aktivitou, touhu vyrýt někde svoji značku, která jako by souvisela s odlišnou saturací potřeb náležitosti, lásky a seberealizace. Dospívající, kteří se uchylují k takovým činům, nejsou z nejrůznějších důvodů schopni normální nebo ještě lépe společensky hodnotné seberealizace, a proto vyjadřují svůj nezralý nesouhlas se společností, uvnitř které sice žijí, v rámci, které však nedokážou dosáhnout úspěchů. Nejsou ve společnosti spokojeni a mstí se jí, byť si to někdy takto ostře neuvědomují. Již výše zmíněný Philip George Zimbardo se domnívá, že vandalismus je projevem potřeby sebepotvrzení u osob v situaci společenských outsiderů, které na sebe potřebují upozorňovat. Motivem může být také potřeba stát se členem party, boj o pozici v takové partě, demonstrace odvahy a síly před vrstevníky apod. Dokonce se může jednat také o způsob získávání zájmu eroticky přitažlivé osoby nebo o vědomou snahu začlenit se k delikventní subkultuře mládeže.²¹

Je ovšem mimo jakoukoli pochybnost, že se jedná o motivaci velmi pochybnou, spíše však patologickou a nemorální, kterou je sice možné objasňovat, rozhodně ji však nelze brát na lehkou váhu a už vůbec ne tolerovat.

Na právě uvedené navazuje Ludmila Čírtková, která poukazuje na skutečnost, že pro vandalismus je často typické i skupinové spolupachatelství, což znamená, že na daném činu se podílí vícero osob, nebo jsou mu alespoň přítomny jako svědci.²² Lze tedy uvažovat o možné sociální nápodobě jako jedné z příčin.

K problematice sociokulturních příčin vandalismu se vyjadřují rovněž Lubomír Kukla a kol., podle kterých celá skupina teorií vysvětluje vandalismus a další případy rizikového či deviantního chování na pozadí vazby mezi jedincem a společností, když tyto příčiny shledává v samotném sociálním prostředí. Jako rizikové sociální faktory ve vztahu k vandalismu funguje zejména chudoba, dostatek příležitostí k páchání nelegální činnosti, ba i glorifikace rizikového a negativního chování v médiích.

²¹ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 56

²² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2207-8, str. 117

Co se týče otázky socioekonomického statusu rodiny, chudoba sice představuje riziko, nicméně se nejedná nutně o vysoké riziko. V mnoha ohledech je totiž minimálně stejně riziková mládež, jež pochází z nejvyšších vrstev společnosti, což se týká zejména konzumace drog a jiných návykových látek, pod jejichž vlivem je pak páčán vandalismus. Jako rizikový faktor ve vztahu k vandalismu se tak jeví spíše nedostatečný rodičovský dohled.²³

3 PREVENCE A ŘEŠENÍ VANDALISMU

3.1 PREVENCE PROSTŘEDNICTVÍM VÝCHOVY V RODINĚ

Text této podkapitoly lze uvést citováním následujícího konstatování Richarda Jedličky a kol., kteří ve své práci zdůrazňují, že „... rodina je tradičním společenstvím osob, které lze najít v nějaké podobě v každé známé kultuře. V jejím rámci se utvářejí základní charakteristiky duševního života jedince. Rodina přitom slouží jako zprostředkující skupina mezi jedincem a společností. Proto byla ... označena za primární společenskou skupinu, v níž se lidé setkávají tváří v tvář a jsou provázáni vzájemnými emocionálními vztahy. Vnější vlivy jsou tímto společenstvím přeměňovány a svérázně upravovány, což rodina činí i se společenskými vlivy na jedince. Obecně vzato primární funkce rodiny spočívá v tom, že již od narození ovlivňuje vývoj jedince, vytváří citové vazby, které mají dlouhodobý vliv a zapisují se trvale do duševního života dítěte. Jedinec si odnáší s sebou do života základní pojetí citů a modely chování jako své vlastní dispozice či sklony. Zprostředkující funkce rodiny spočívá také v tom, že si v jejím vztahovém rámci jedinec osvojuje základní životní stupnici hodnot, jejichž prostřednictvím se připravuje na společenský život. Socializační funkce rodiny jsou široké. Rodina ... připravuje dítě na přijetí rolí a vzorů jednání. Z tohoto základu se rozvíjí vědomě řízená výchova – utváření návyků, sebekontrola, učení, přijetí disciplinovaných forem jednání, očekávání odměn či trestů apod.“²⁴

Výše zmíněný autorský kolektiv totiž velmi přesně – byť nevysloveně – zdůraznil, že hlavní, primární příčiny rizikového chování dospívajících mají často své

²³ KUKLA, Lubomír a kol. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-3874-1, str. 326-327

²⁴ JEDLIČKA, Richard a kol. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5, str. 35

kořeny v nejrůznějších nedostatcích či selháních rodinného prostředí. Ovšem na druhou stranu zase právě v rodinném prostředí můžeme hledat zdroje prevence rizikového chování a pozitivní rodičovské vzory, které svým působením mohou dospívajícího motivovat ke správnému chování. Význam rodin je v tomto ohledu nezastupitelný. Jakákoli prevence vandalismu realizovaná za účasti jiných institucí má ve vztahu k prevenci v rodině jen sekundární význam.

Pod pojmem prevence se podle Stanislava Bendla a kol., rozumějí veškeré aktivity a opatření, které směřují k předcházení a rovněž minimalizaci jevů spojených s rizikovým chováním a jeho důsledky.²⁵ Zejména pro nespécifickou primární prevenci představuje rodina dospívajících optimální prostředí, kde je možné ji realizovat.

Naléhavě se v tomto kontextu na rodiče obrací především Lubomír Kukla a kol., když apelují: *„Nícméně primární prevence musí být orientována především do toho nejpřirozenějšího prostředí dítěte, jímž je rodina. Jde především o posilování dobrého rodičovského vztahu, založeného na poznání dítěte a porozumění mu, dále na opravdové lásce k němu, se snahou je plně chránit. Povídejme si s dítětem, zajímejme se o jeho problémy, pokusme se udělat si představu o závažnosti jeho problémů. Komunikujme s dítětem otevřeně, „na rovínu“, ujistíme ho, že jsme připraveni mu pomoci. Vedme dítě k tomu, aby se nám svěřovalo. Případné konflikty mezi rodiči nepřenášejíme na dítě. V případě potřeby vyhledejme pomoc odborníků.“*²⁶

Lucie Sikorová je přesvědčena, že role rodiny v oblasti primární prevence spočívá především v uspokojování potřeb dítěte. Kromě biologických potřeb se jako důležité jeví samozřejmě potřeby psychické, z nichž zmíněná autorka uvádí zejména potřebu náležitého přívodu podnětů, tedy stimulaci v pravý čas, v dostatečné míře a též kvalitě, dále pak potřebu smysluplnosti světa, potřebu jistoty, potřebu vlastní identity a potřebu otevřené budoucnosti, což je specificky lidská potřeba, která dává životu smysl. Specifickou podskupinu psychických potřeb pak představují ovšem i potřeby emocionální, které umožňují dítěti a dospívajícímu prožívat pocity důvěry a bezpečí. Mezi základní sociální potřeby, jejichž uspokojení je nezbytné pro optimální socializaci, pak výše zmíněná odbornice řadí potřebu lásky a bezpečí, poskytovanou nejbližšími

²⁵ BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9, str. 228–229

²⁶ KUKLA, Lubomír a kol. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-3874-1, str. 332

lidmi, dále pak potřebu přijetí dítěte takového, jaké je, potřebu identifikace se členy vlastní rodiny, potřebu rozvinutí všech sil a schopností dítěte či dospívajícího, potřebu zvládnout umění překonávat překážky a zábrany v životě dítěte či dospívajícího a také v neposlední řadě potřebu osvojit si zdravý životní styl.²⁷

Prevence vandalismu v rodině však naráží na významné limity, které představuje samotný charakter konkrétní rodiny. S určitým zjednodušením lze totiž konstatovat, že děti z dobře fungujících rodin se vandalismu – ani dalších případů rizikového chování – obvykle nedopouštějí, zatímco ve špatně fungujících rodinách, které ve vztahu k dětem neplní dobře základní funkce, rodiče prevenci nerealizují, protože jim v tom brání jejich nepříliš příkladné morálně volní vlastnosti.

Zajímavým způsobem se v této souvislosti vyjadřují např. Veronika Nielsen Sobotková a kol., když poukazují na skutečnost, že vandalismus a další projevy či druhy rizikového chování se častěji vyskytují u dospívajících, kteří pocházejí z neúplných rodin, jejichž rodiče jsou nezaměstnaní či mají velmi nízké vzdělání. Dospívající, kteří jsou ve vztahu k rizikovému chování vysoce problémoví, nejčastěji mají oba rodiče bez zaměstnání. Rovněž často vyrůstají v rodině s nejistou, nevyrovnanou a nedůslednou výchovou, své rodiče nevnímají jako osoby, které o ně mají zájem, nekontrolují jejich chování a nejsou vnímáni jako vřelí. Zájem proto tito dospívající pravděpodobně hledají u vrstevnické skupiny, která však často bývá zdrojem problémového nebo vyloženě antisociálního chování. V rodinách dospívajících vandalů panuje často nekonzistentní výchova, která je typická nejasně stanovenými mantinely a pravidly a také nejasnou rodičovskou zpětnou vazbou. Pravidla určená rodiči jsou vágní či rozporuplná, určité chování je někdy zakazováno, jindy zase opomíjeno či přehlíženo.²⁸ Je zcela zřejmé, že v takovém rodinném prostředí se prevenci vandalismu příliš dařit nebude.

²⁷ SIKOROVÁ, Lucie. *Dětská sestra v primární a komunitní péči*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3592-4, str. 19–21

²⁸ NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3, str. 114–115

3.2 PREVENCE VANDALISMU VE ŠKOLÁCH

Role školy v oblasti prevence vandalismu je dána vzdělávací politikou, která kromě důrazu na samotné vzdělávání klade důraz také na výchovu dětí a dospívajících, v jejímž rámci má své nedílné místo i předcházení rizikového chování.

Na úvod této podkapitoly bude vhodné obecně vymezit tři základní dimenze či úrovně prevence. Klasické dělení na primární, sekundární a terciární prevenci přibližují např. Miroslav Orel a kol. Primární prevence se podle nich snaží zabránit vzniku daného rizikového chování ještě dříve, než se takové chování vůbec objeví. Nespecifická primární prevence je zaměřena na žádoucí a vhodné formy chování, na zdravý životní styl apod., zatímco specifická primární prevence je cílenější na konkrétní rizika a její součástí představuje mimo jiné všeobecná osvěta a informovanost. Sekundární prevence se zaměřuje již na rizikovou skupinu dospívajících a snaží se minimalizovat následky či škody. Je tedy realizována u jedinců, kteří určité rizikové chování realizují. V popředí je snaha zabránit dalšímu rozvoji a prohloubení daného jevu. Terciární prevence je určena rovněž pro ty, kteří se s určitým rizikovým chováním setkali a snaží se zabránit recidivě či opakování jevu, zmírnit následky a znovu zařadit do normálního života.²⁹

Stanislav Bendl a kol., k právě uvedenému dodávají, že specifická primární prevence by se měla vyznačovat třemi hlavními charakteristikami. Zaprvé se jedná o jednoznačně vymezený a vyjádřený vztah k oblasti rizikového chování a k tématům, která s ním souvisejí. Zadruhé jde o to, že je realizována v přesně vymezeném čase či prostředí, což umožňuje realizovat evaluaci těchto typů programů. A konečně zatřetí by měla být specifická primární prevence zaměřena na jasně definovanou cílovou skupinu dospívajících, a to např. podle věku, potřeb či míry ohrožení, přičemž s ohledem na cílové skupiny dětí či mládeže realizuje preventivní intervence. V případě nespecifické primární prevence pak jde o to, že není zacílena na konkrétní projevy rizikového chování, nýbrž se snaží předcházet rizikovému chování tím, že nabízí dospívajícím např. širokou paletu volnočasových aktivit, ať již sportovních, kulturních či jiných, které odvádějí jejich pozornost od rizikového chování. Cílem nespecifické primární prevence je kromě již výše zmíněné výchovy dětí a dospívajících ke zdravému

²⁹ OREL, Miroslav a kol. *Psychopatologie*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-7170-0, str. 234

životnímu stylu rovněž rozvoj pozitivního sociálního chování, ale v neposlední řadě také zachování integrity osobnosti konkrétních jednotlivců.³⁰

Role školy v oblasti prevence vandalismu a dalších forem rizikového chování dospívajících je však dána také úlohou, kterou škola sehrává v rámci socializace dětí a mládeže. Tato role je sice ve vztahu k roli rodiny pouze sekundární, nicméně stále velice významná na to, aby jí byla věnována důkladná pozornost.

Ilona Gillernová, Lenka Krejčová a kol. v tomto kontextu zdůrazňují, že „... vedle rodinného je to právě školní prostředí, které se významným způsobem podílí na vývoji a rozvoji lidského jedince. Škola, vzdělávání, výchova, edukace a socializace jsou pojmy, jež k sobě nepochybně patří ... Škola je začleněná do širšího sociálního prostředí, plní úkoly ve vztahu ke společnosti i k jednotlivci. Je primárně institucí společenskou, která má své vlastní cíle i způsoby jejich naplnění, své vlastní prostředí, a tím se významně odlišuje od jiných společenských institucí. Jejím základním úkolem je předávat poznatky i dovednosti vhodnými metodami, snažit se usměrňovat vliv výchovně-vzdělávacího působení, podílet se na socializaci jedince a rozvoji osobnosti. Škola zprostředkovává působení makroprostředí na jedince, je však výjimečná tím, že zdůrazňuje socializační působení zaměřené především na přípravu pro budoucnost, pro pozdější uplatnění jedince v životě celé společnosti.“³¹ Preventivní působení školy lze přitom považovat za významný aspekt jejího obecnějšího působení socializačního.

Konkrétní doporučení ohledně prevence vandalismu na školách formulují např. Martin Dolejš a Miroslav Orel. Práce s dospívajícími se podle nich má zaměřovat nejen na samotný vandalismus a jeho redukci, ale i na další faktory. V psychické oblasti má jít především o posilování kladných osobnostních rysů, o podporu dobrého sebehodnocení dospívajícího, o jeho pozitivní orientaci na vlastní zdraví a úspěch ve škole. Dospívající by měl získat nejen netolerantní postoj k vandalismu, ale navíc by si měl také uvědomit základní společenské hodnoty a naplňovat je. V oblasti vlastností osobnosti by se měla prevence zaměřit na redukci takových rysů, jako je impulsivita, agresivita, emocionální labilita, hostilita a další. Škola by se měla snažit do prevence vandalismu zapojovat nejen všechny pedagogy a samotné dospívající, ale i jejich rodiče a širší odborné okolí.

³⁰ BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9, str. 228–229

³¹ GILLERNOVÁ, Ilona. KREJČOVÁ, Lenka a kol. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3472-9, str. 9

Při vzájemné spolupráci různých subjektů dospívající vidí pozitivní mezilidské vztahy, získává pozitivní modely chování, které jsou společensky uznávané.³²

Lenka Krejčová se domnívá, že školy mohou mnohé učinit na poli informování dospívajících, což je podle ní rovněž potenciálně účinná forma prevence vandalismu. Jako velmi důležitou v tomto ohledu zmíněná autorka uvádí dostatečnou informovanost o postupech, které dospívající ochrání, a o případných rizicích patologického chování. Podle Lenky Krejčové se ukazuje, že sami dospívající velmi oceňují, když jsou jim informace o vandalismu a dalších projevech rizikového chování zprostředkovány jako součást jejich výuky na základní nebo střední škole. Dospívající – ač takové jednání sami nepáchají – se s ním mohou setkat ve svém okolí a chtějí vědět, jak mu mohou čelit. Za klíčové období pro prevenci vandalismu a obecněji rizikového chování se jeví přelom puberty a adolescence, protože právě tehdy někteří dospívající k takovému jednání začínají více inklinovat, takže je prevence může oslovit včas.³³

3.3 TRESTNÍ PRÁVO

Vandalismus náleží mezi majetkové trestné činy, které jsou vyjmenované v páté hlavě zvláštní části trestního zákoníku. Jedná se o paragrafy 205 až 232. Tyto trestné činy mohou směřovat proti vlastnictví, jako např. krádež a zpronevěra, nebo proti majetku jako celku, např. podvod. Vyjádření rozsahu škody způsobené trestným činem je rovněž zakotveno v zákoně, a to v paragrafu 138 odstavci 1 trestního zákoníku. Škoda nikoli nepatrná znamená nejméně 5 000 Kč, škoda nikoli malá pak nejméně 25 000 Kč, větší škoda znamená nejméně 50 000 Kč, značná škoda nejméně 500 000 Kč a konečně škoda velkého rozsahu znamená nejméně 5 000 000 Kč. Při stanovení výše škody se vždy vychází z ceny, za kterou se věc, která byla předmětem útoku, v době a v místě činu obvykle prodává. Pokud ovšem nelze výši škody zjistit tímto způsobem, potom

³² DOLEJŠ, Martin. OREL, Miroslav. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2017. ISBN 978-80-244-5252-4, str. 80–81

³³ KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3474-3, str. 146

se vychází z účelně vynaložených nákladů na obstarání stejné nebo obdobné věci nebo uvedení příslušné věci v předešlý stav.³⁴

Problematiky vandalismu se týká paragraf 228 trestního zákoníku, poškození cizí věci, který stanoví, že ten, kdo zničí, poškodí nebo učiní neupotřebitelnou cizí věc, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, zákazem činnosti nebo propadnutím věci, přičemž stejným způsobem bude potrestán ten, kdo poškodí cizí věc tím, že ji postříká, pomaluje či popíše barvou nebo jinou látkou. Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán, pokud spáchá právě uvedené činy na věci svědka, znalce nebo tlumočnicka pro výkon jejich povinnosti, nebo pokud spáchá takový čin na věci jiného pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání. Toto ustanovení se však vztahuje rovněž na spáchání takových činů na věci, která požívá ochrany podle jiného právního předpisu, nebo pokud je způsobena takovým činem značná škoda. Odnětím svobody na dvě léta až šest let pak bude pachatel potrestán v takovém případě, když způsobí výše uvedenými činy škodu velkého rozsahu.³⁵

Dále je vhodné odpovědět na otázku, jaké dopady může mít majetkový trestný čin na oběť, protože tyto dopady zdůvodňují výši trestu. Policie České republiky uvádí, že míra dopadu majetkového trestného činu na oběť nemusí být přímo úměrná výši materiální škody. Způsobená újma totiž v mnoha případech nezahrnuje pouze materiální aspekty, ale také emocionální či psychické aspekty, které mohou být stejně závažné, nebo dokonce i závažnější. Materiální dopady majetkového trestného činu obvykle zahrnují hodnotu odcizených věcí a ostatní škody. V případě vandalismu se pak jedná např. o zničený nebo poškozený majetek. Závažnější dopady se můžou vyskytnout tam, kde majetek nebyl pojištěn. Emocionální či psychická újma může vzniknout v důsledku psychologické hodnoty odcizených, zničených nebo poškozených věcí, a to hlavně tehdy, když se jedná o věci nenahraditelné, jako např. dárek od blízké osoby apod. Míra subjektivně pocíťované újmy je přitom velice individuální, přičemž každý jedinec prožívá takovou situaci odlišným způsobem. U různých lidí se tak mohou objevit např. pocity vzteku, zloby, znepokojení nebo strachu, ale také pocity vlastní bezmoci

³⁴ POLICIE České republiky. *Majetkové trestné činy*. [online] 2020. [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: <http://policie.cz/clanek/pomoc-obetem-tc-majetkove-trestne-ciny.aspx>.

³⁵ Trestní zákoník č. 40/2009 Sb., § 228

či zranitelnosti, v některých případech dokonce i pocity viny. Je však důležité si uvědomit, že se jedná o normální reakce na nenormální, neobvyklou a nečekanou situaci. Pro většinu obětí je typické, že emoční dopad slábne v průběhu času.³⁶

Vzhledem k těmto následkům proto tresty udělované za vandalismus představují neodmyslitelnou, nenahraditelnou a velice důležitou součást řešení a prevence tohoto rizikového chování a sociálně patologického jevu.

³⁶ POLICIE České republiky. *Majetkové trestné činy*. [online]. 2020. [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: <http://policie.cz/clanek/pomoc-obetem-tc-majetkove-trestne-ciny.aspx>.

PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE

4 ŘÍZENÉ ROZHOVORY

4.1 METODOLOGIE PRAKTICKÉ ČÁSTI

Již v úvodu práce bylo stručně předesláno, že pro potřeby její praktické části bude realizováno kvalitativní výzkumné šetření menšího rozsahu s cílem zjistit vztah občanů k vandalismu, jejich názory a postoje se zaměřením na závažnost, příčiny, prevenci a tresty. Současně bylo zdůrazněno, že základní metodu praktické části bude představovat řízené interview.

Termínem řízené interview výzkumné agentury, např. podle Renáty Sedlákové, obvykle označují standardizovaný rozhovor neboli řízený osobní rozhovor. V podstatě se jedná o dotazníkové šetření realizované prostřednictvím tazatele, ve kterém je přesně určena formulace i pořadí otázek a možné varianty odpovědí. Tazatel je striktně vázán přesně dodržovat znění otázek, jejich pořadí i další doprovodné výpovědi, a to ve snaze zajistit co nejvyšší míru shodných podmínek dotazování, které minimalizují odchylky sběru dat a podporují reliabilitu šetření. V rámci řízeného neboli standardizovaného rozhovoru se používají uzavřené otázky se standardizovanými stručnými odpověďmi, které přinášejí tvrdá data. Naopak strukturovaný rozhovor již stojí na samotném pomezí mezi standardizovanou a volnou formou dotazování.³⁷

Terminologie v tomto ohledu však není jednotná. Tak např. Dagmar Čábalová jako standardizovaný rozhovor označuje rozhovor strukturovaný nebo také uzavřený, kdy otázky a alternativy odpovědí jsou přesně dány a výsledky se snáze zpracovávají. Ovšem odborná literatura podle zmíněné odbornice zná i strukturovaný rozhovor, který se vyznačuje otevřenými otázkami. Otázky jsou dané a výzkumník se jich při rozhovoru drží, což výzkumníkům umožňuje minimalizovat rozdílnost dat v rámci jednotlivých rozhovorů. Společně s otevřenými otázkami však nejsou nabízeny předem připravené odpovědi, což pak přináší více práce při zpracovávání výsledků takového rozhovoru. Tento typ rozhovoru se podle Dagmar Čábalové využívá především tehdy, pokud má

³⁷ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií. Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9, str. 210

výzkumník jen málo času a nemá možnost rozhovor opakovat. Omezením rozhovoru je jeho striktnost a nemožnost vzít v úvahu individuální rozdíly a okolnosti během něj.³⁸

Řízené interview bylo realizováno na základě informací uvedených v textu předchozích dvou odstavců. To znamená, že respondenti z výzkumného vzorku byli oslovováni jednotlivě a s každým z nich byl veden individuální rozhovor, v jehož rámci každému z nich byly pokládány tytéž otázky, a navíc ve stejném pořadí. Vzhledem k tomu, že odborná literatura není jednotná v tom, zda k otázkám mají být v rámci řízeného interview nabízeny předem připravené odpovědi, bylo pro potřeby praktické části této práce rozhodnuto, že takové odpovědi dotazovaným respondentům nabízeny nebudou a že jim naopak bude poskytnuta možnost vyjádřit se ke každé otázce svobodně a formulovat tedy odpověď primárně podle svého vlastního uvážení.

Za účelem naplnění cíle kvalitativního výzkumného šetření byly dotazovaným v rámci rozhovoru položeny následující otázky:

1. Považujete vandalismus za závažný problém české společnosti?
2. Domníváte se, že případů vandalismu v průběhu desetiletí spíše přibývá nebo naopak spíše ubývá?
3. Domníváte se, že vandalismus způsobuje společnosti velké škody?
4. Považujete vandalismus za stejně závažný jako násilné trestné činy?
5. Setkáváte se s případy vandalismu i ve městě, ve kterém žijete? Pokud ano, uveďte, prosím, jak často se s případy vandalismu setkáváte a o jaké vandalské činy se nejčastěji jedná?
6. Domníváte se, že velkou část případů vandalismu mají na svědomí příslušníci určité věkové či populační skupiny? Pokud jste tohoto názoru, pak se, prosím, pokuste vyjádřit, o jakou věkovou skupinu se podle vás jedná?
7. Jaké jsou podle Vás hlavní příčiny vandalismu?
8. Kde by se podle Vás měla odehrávat hlavní či nejdůležitější část prevence vandalismu?
9. Domníváte se, že nějaká společenská instituce může ve vztahu k výchově dětí a dospívajících nahradit rodinu a zmírnit tak důsledky, které napáchá špatná či nedostatečná výchova v rodině?

³⁸ ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-2993-0, str. 104–105

10. Domníváte se, že školy mohou být v otázce prevence vandalismu úspěšné?
11. Domníváte se, že dobrou prevencí vandalismu mohou být tresty za vandalismus udělované státní mocí?
12. Je podle vašeho názoru vandalismus v současné době trestán dostatečně přísně?
13. Jak byste Vy osobně řešil/řešila případy vandalismu?
14. Jak byste Vy osobně realizoval/realizovala prevenci vandalismu?

Nedílnou součástí výzkumného šetření je i stanovení hypotéz, které byly nadefinovány na základě osobních předpokladů autorky v oblasti řešené problematiky a které mohou vést ke zjištění vztahu občanů k vandalismu.

Hypotézy:

1. Případů vandalismu v průběhu desetiletí ubývá.
2. Vandalismus není stejně závažný jako násilný trestný čin.
3. Velký podíl případů vandalismu má na svědomí mládež.
4. Hlavní příčinou vandalismu je špatná výchova rodiny.
5. Školy představují v otázce prevence vandalismu nejdůležitější roli.

4.2 POPIS VÝZKUMNÉHO VZORKU

Pro potřeby praktické části této práce byly vytvořeny tři základní skupiny dotazovaných respondentů, a to zaprvé vysokoškolští studenti, tedy jedinci ve věku zhruba 19 až 24 let, zadruhé rodiče, kteří mají alespoň jedno dítě na prvním nebo druhém stupni základní školy, tedy jedinci ve věku zhruba 32 až 40 let, a zatřetí senioři ve věku nad 65 let, tedy lidé, kteří jsou v současné době již ve starobním důchodu. Vzhledem k tomu, že nejmladší skupinu respondentů tvořili vysokoškolští studenti, do skupiny rodičů s dětmi byli vybráni respondenti disponující středoškolským vzděláním s maturitou a totéž kritérium bylo uplatněno i v případě skupiny seniorů. V případě vysokoškolských studentů se jednalo o studenty humanitních oborů.

Dotazování respondenti byli získáváni na základě náhodného výběru, a to tak, aby každou z výše uvedených skupin tvořili čtyři respondenti – vždy dvě ženy a dva muži. Řízené rozhovory tedy byly realizovány s celkem dvanácti dotazovanými respondenty, z nichž přesně šest představovaly ženy a šest muži. Teoreticky lze totiž předpokládat, že odpovědi žen na jedné straně a mužů na straně druhé se mohou lišit.

4.3 VYHODNOCENÍ ŘÍZENÝCH ROZHOVORŮ

1. Považujete vandalismus za závažný problém české společnosti?

Za závažný problém české společnosti vandalismus považují všichni oslovení senioři. Všichni vysokoškolští studenti a rodiče se naopak víceméně shodli v konstatování, že vandalismus sice nelze bagatelizovat, rozhodně se však nejedná o výrazně závažný problém, který by snad ohrožoval fungování současné české společnosti, její blahobyt či prosperitu. Je tedy zřejmý rozdíl mezi generacemi.

2. Domníváte se, že případů vandalismu v průběhu desetiletí spíše přibývá nebo naopak spíše ubývá?

Rovněž v tomto případě máme co do činění s již výše naznačeným či zaznamenaným rozdílem v odpovědích, který jde napříč generacemi. Na jedné straně totiž máme seniory, kteří se bez výjimky domnívají, že případů vandalismu v průběhu desetiletí spíše přibývá, a na straně druhé příslušníky ostatních dvou generací. Vysokoškoláci i rodiče se ve své velké většině vyjadřují, že případů vandalismu je v čase zhruba stále stejně.

3. Domníváte se, že vandalismus způsobuje společnosti velké škody?

Odpovědi členů jednotlivých skupin dotazovaných respondentů na tuto otázku byly již do značné míry dány odpověďmi na dvě otázky předchozí. Zatímco senioři deklarují názor, že vandalismus způsobuje společnosti velké škody, vysokoškoláci a rodiče sice škody způsobené vandalismem nezlehčují, nedomnívají se však, že by se jednalo o škody velké z celospolečenského hlediska. Vandalismus podle nich škodí spíše místně či lokálně. V rámci skupin respondentů zatím nebyly zaznamenány žádné rozdíly v odpovědích mezi muži na jedné straně a ženami na straně druhé. Již na tomto místě lze přitom předeslat, že stejný výsledek – tedy žádné rozdíly v odpovědích podle pohlaví – byl zaznamenán i u všech ostatních otázek.

4. Považujete vandalismus za stejně závažný jako násilné trestné činy?

V případě této otázky byla zaznamenána shoda mezi všemi skupinami dotazovaných respondentů. Tentokrát se totiž všichni dotazovaní bez výjimky shodli v konstatování,

že vandalismus je sice závažný sociálně patologický jev, nicméně násilné trestné činy jej svou závažností a nebezpečností výrazně překonávají. Za obzvláště odporné mnozí dotazovaní označovali násilné činy páchané na dětech a ženách.

5. Setkáváte se s případy vandalismu i ve městě, ve kterém žijete? Pokud ano, uveďte, prosím, jak často se s případy vandalismu setkáváte a o jaké vandalské činy se nejčastěji jedná?

Rovněž v tomto případě nebyly zaznamenány žádné výraznější rozdíly v odpovědích mezi příslušníky jednotlivých skupin dotazovaných, což je ostatně logické vzhledem k charakteru položené otázky. Dotazovaní respondenti se s případy vandalismu ve svém městě samozřejmě setkávají, přičemž uvádějí, že se tak stává občas. Jako typické příklady pak uvádějí posprejované zdi domů, méně často pak poškozenou zeleň.

6. Domníváte se, že velkou část případů vandalismu mají na svědomí příslušníci určité věkové či populační skupiny? Pokud jste tohoto názoru, pak se, prosím, pokuste vyjádřit, o jakou věkovou skupinu se podle vás jedná?

Velkou část případů vandalismu mají podle názoru v podstatě všech oslovených respondentů na svědomí příslušníci věkové skupiny mládeže, tedy dospívající. Děti se podle nich vandalismu ještě nedopouštějí, protože se častěji nacházejí pod rodičovskou kontrolou nebo se zabaví hrou, a dospělí již také ne, protože obvykle mají práci a také z toho důvodu, že jsou zkrátka dospělí.

7. Jaké jsou podle Vás hlavní příčiny vandalismu?

Svou odpověď na tuto otázku již část dotazovaných respondentů v podstatě uvedla při odpovědi na otázku předchozí, přičemž i na příčinách vandalismu se příslušníci všech tří skupin v podstatě shodli. Základní příčiny spočívají v kombinaci pochybných hodnot a nedostatečných morálně volných vlastností dospívajících vandalů, jen nedostatečného rodičovského dohledu nad nimi a neschopnosti smysluplného využívání volného času.

8. Kde by se podle Vás měla odehrávat hlavní či nejdůležitější část prevence vandalismu?

V tomto případě byly zaznamenány rozdílné odpovědi skupin respondentů. Zatímco senioři a rodiče v podstatě jednoznačně konstatovali, že hlavní či nejdůležitější část prevence vandalismu by se měla odehrávat prostřednictvím výchovy v rodinách, tři členové skupiny vysokoškoláků horovali za to, aby hlavní roli hrála škola, a to z toho důvodu, že v některých rodinách nepanuje optimální výchovné prostředí.

9. Domníváte se, že nějaká společenská instituce může ve vztahu k výchově dětí a dospívajících nahradit rodinu a zmírnit tak důsledky, které napáchá špatná či nedostatečná výchova v rodině?

S určitým zjednodušením lze konstatovat, že odpověď na tuto otázku představovala buď zopakování, nebo rozvinutí odpovědi na otázku předchozí. Senioři i rodiče se opět de facto všichni vyjádřili v tom smyslu, že rodina je ve zmíněném ohledu nenahraditelná, ovšem tři z vysokoškoláků jsou přesvědčeni, že škola může nefungující rodinu nahradit. Tento názor lze považovat za specifický projev nedostatku životních zkušeností.

10. Domníváte se, že školy mohou být v otázce prevence vandalismu úspěšné?

V podstatě všichni dotázaní respondenti z řad seniorů a rodičů sice připustili, že školy mohou být v otázce prevence vandalismu úspěšné, ovšem pouze tehdy, když děti nebo dospívající v tomto ohledu budou mít dobrý základ již ze svých rodin. Tři studenti vysokých škol trvali na svém názoru ohledně velkých možností školního působení.

11. Domníváte se, že dobrou prevencí vandalismu mohou být tresty za vandalismus udělované státní mocí?

Rovněž v tomto případě byly zaznamenány rozdíly, a to zajímavým způsobem. Názor, že dobrou prevencí vandalismu mohou být tresty za vandalismus udělované státní mocí, prezentovali především senioři, přičemž lze konstatovat, že tak činili se značnou vervou. Příslušníci rodičovské skupiny sice s tresty udělovanými za vandalismus bezesbytku souhlasili, nicméně již poněkud pochybovali o jejich preventivním účinku. A konečně vysokoškoláci sice tresty za vandalismus vyloženě neodmítali, nicméně se zasazovali za jiné formy prevence, nejčastěji v podobě výchovných a volnočasových programů.

12. Je podle vašeho názoru vandalismus v současné době trestán dostatečně přísně?

Především je nutné zdůraznit, že žádný z dotázaných respondentů přesně nevěděl, jaké tresty mohou být v České republice za vandalismus uděleny. Senioři se však přesto domnívají, že tyto tresty nejdou dostatečně přísné, přičemž v tomto názoru s nimi v podstatě – byť v poněkud mírnější podobě – souhlasí i dotázaní z rodičovské skupiny. Vysokoškoláci pak tresty za dostatečně přísné považují.

13. Jak byste Vy osobně řešil/řešila případy vandalismu?

Je zajímavé, že v tomto případě se v podstatě všichni oslovení respondenti shodli v názoru, že jako velmi účinný trest by za vandalismus mělo být zavedeno odčinění spáchané škody, které by měl fyzicky provést konkrétní pachatel. Respondenti se pak odlišovali pouze v tom, jakou váhu by v rámci řešení vandalismu přisoudili finanční náhradě za škodu a odnětí svobody. To vše by podle nich záviselo na konkrétních okolnostech daného případu vandalismu.

14. Jak byste Vy osobně realizoval/realizovala prevenci vandalismu?

V případě poslední otázky se dotazovaní respondenti shodli, že nejlepší prevenci vandalismu i ostatních sociálně patologických jevů představuje dobrá výchova v rodině. Takovou výchovu ovšem nelze institucionálně nijak ovlivňovat. Respondenti proto dále vyjádřili názor, že na rodinné výchově by následně své preventivní působení měla stavět škola. I ona tedy může podle respondentů sehrát roli v prevenci vandalismu.

4.4 PLATNOST STANOVENÝCH HYPOTÉZ

1. Hypotéza – Případů vandalismu v průběhu desetiletí ubývá.

Tato hypotéza potvrzena nebyla. Vysokoškoláci a rodiči se domnívají, že případů je stále stejné množství, které se v čase výrazně nemění. Senioři si naopak myslí, že případů přibývá.

2. Hypotéza – Vandalismus není stejně závažný jako násilný trestný čin.

Uvedené tvrzení bylo potvrzeno všemi respondenty. Všichni vnímají trestné násilné činy jako o mnoho závažnější problém.

3. Hypotéza – Velký podíl případů vandalismu má na svědomí mládež.

I tomto případě se jedná o potvrzenou hypotézu. Všichni respondenti vnímají jako nejrizikovější skupinu náchylnou k vandalismu právě mládež.

4. Hypotéza – Hlavní příčinou vandalismu je špatná výchova rodiny

Hypotéza byla potvrzena. Nejedná se však pouze o výchovu, ale také o nedostatečný rodičovský dohled a pochybně nastavené morální hodnoty, které si jedinec z rodiny odnáší.

5. Hypotéza – Školy představují v otázce prevence vandalismu nejdůležitější roli.

V tomto případě bylo tvrzení vyvráceno. Dle odpovědí tázaných představuje nejdůležitější roli v prevenci proti vandalismu rodina.

5 VYHODNOCENÍ ŠETŘENÍ

S určitým zjednodušením lze konstatovat, že respondenti dotazovaní v rámci řízených rozhovorů – byť se jednalo o poměrně malou skupinu respondentů, která určité nereprezentuje celou populaci České republiky či všechny její segmenty – prezentovali zajímavé a někdy i široké spektrum názorů, které se však v zásadě shodovaly v tom, že vandalismus představuje odsouzeníhodný jev, který je nutné eliminovat.

Návrhy a doporučení proto mohou vycházet ze zjištění, která byla učiněna prostřednictvím řízených rozhovorů. Základem prevence vandalismu i všech dalších forem rizikového chování či sociálně patologických jevů musí být skutečně dobrá výchova ve fungujících rodinách. Pokud tento naprosto primární a nejdůležitější předpoklad není naplněn, pak jakákoli další snaha o pozitivní ovlivňování dětí nebo dospívajících – zejména prostřednictvím výchovy a vzdělávání ve školách – je sice chvályhodná a může přinést a často i přináší dobré výsledky, ovšem stejně tak se může setkat i s nezdarem, kdy se konkrétní dospívající vydá na dráhu vandalismu.

Kromě toho je samozřejmě žádoucí vandalismus přísně postihovat a trestat. Jako vhodné a potenciálně výchovné se pak v tomto ohledu mohou jevit alternativní tresty, které by spočívaly v tom, že vandal sám fyzicky nahradí či napraví to, co zničil.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zjistit, jaké jsou projevy, důsledky a rizika vandalismu a jaké faktory působí jako sociokulturní příčiny tohoto patologického jevu. Dalším cílem pak bylo nalézt možnosti prevence a řešení vandalismu, a to ve třech základních oblastech: v rodině, ve školách a v oblasti trestního práva. Na závěr práce lze zopakovat především následující konstatování a zjištění.

Rizikové je takové chování, které je příčinou prokazatelného nárůstu sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových i fyziologických rizik pro dospívajícího jedince, pro jeho sociální okolí nebo pro celou společnost. Termín rizikové chování lze chápat jako nadřazený termínům problémové, asociální, delikventní, antisociální, disociální chování apod. Rizikové chování jakožto komplexní fenomén pak přímo nebo nepřímo ústí v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí. Nejčastěji se přitom do konceptu rizikového chování řadí šikana, další násilí ve školách, a to včetně forem extrémně agresivního jednání, dále pak záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti, např. gambling a problémy spojené s nezvládnutým používáním počítačů a internetu, užívání anabolik či steroidů, obecně kriminální jednání, sexuální rizikové chování, vandalismus, xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus, týrání a zneužívání dětí apod. Krajní formu rizikového chování pak představuje chování deviantní, které lze definovat jako chování odlišující se od standardního a očekávaného chování, které je předepsáno určitou sociální normou.

Na základě empirických výzkumů bylo zjištěno, že dospívající ve vyspělých zemích se v průběhu druhé poloviny minulého a počátku tohoto století stávali sami sobě postupně stále větším nebezpečím, až se stali nebezpečím největším. Zatímco prostředí, ve kterém dospívají, jim nabízí bezpečný a poklidný život vybavený po materiální stránce vším potřebným, množství vážných zranění a úmrtí v populaci adolescentů je způsobeno primárně jejich vlastním chováním, kterým se ohrožují. Kromě toho řada projevů rizikového chování může podnítit dlouhodobé potíže přetrvávající v dospělosti.

Existuje velké množství teorií vzniku a rozvoje rizikového chování mládeže. Obecně tyto teorie lze rozdělit do tří základních skupin charakteru: teorie biologicko-psychologické, teorie sociálně-psychologické a teorie sociologické, které se soustředí na společenský a kulturní kontext vzniku rizikového chování, protože připouštějí,

že rizikové chování mládeže může být důsledkem společenských podmínek. Mezi teorie vysvětlující příčiny rizikového chování lze zahrnout také syndrom rizikového chování v dospívání. V tomto kontextu lze vymezit pět základních domén, které sdružují rizikové i protektivní faktory, a to v oblasti biologického systému, v oblasti sociálního systému, ve vnímaném prostředí, v samotné osobnosti a konečně v oblasti chování.

Vandalismus je v současné době vymezován jako sociálně patologický jev, pro který je charakteristické logicky nijak nezdůvodnitelné ničení různých materiálních hodnot. Obvykle se tak děje jen pro samé zvrácené potěšení z destrukce a pro s tím spojenou tzv. zábavu a pocit překonání životní stereotypie. Vandalismus obvykle náleží k životnímu stylu adolescentů s pochybnými životními hodnotami, různých rizikových part i mladých jedinců vesměs mužského pohlaví. Jen zřídka se objevuje u dospělých osob. Primární motivací vandalských činů je pouze ničit materiální hodnoty, a to pro ničení samo o sobě. Vandalismus je i trestný, takže jej lze hodnotit jako delikventní chování. Vandalismus pachatelé nepřináší žádný materiální zisk. Je-li vandalismus součástí životního stylu určitých dospívajících či jejich skupin, pak se velmi často pojí s dalšími sociálně patologickými jevy a formami rizikového chování. Velmi často totiž k němu dochází pod vlivem alkoholu či jiných omamných látek.

Jako rizikové sociální faktory ve vztahu k vandalismu funguje zejména chudoba, dostatek příležitostí k páčání nelegální činnosti, glorifikace rizikového a negativního chování v médiích. Co se týče otázky socioekonomického statusu rodiny, chudoba sice představuje riziko, nicméně se nejedná nutně o vysoké riziko. Jako rizikový faktor ve vztahu k vandalismu se tak jeví spíše nedostatečný rodičovský dohled.

Hlavní, primární příčiny rizikového chování dospívajících mají často své kořeny v nejrůznějších nedostatcích či selháních rodinného prostředí. Ovšem na druhou stranu zase právě v rodinném prostředí můžeme hledat zdroje prevence rizikového chování a pozitivní rodičovské vzory, které svým působením mohou dospívajícího motivovat ke správnému chování. Význam rodin je v tomto ohledu nezastupitelný. Jakákoli prevence vandalismu realizovaná za účasti jiných institucí má ve vztahu k prevenci v rodině jen sekundární význam. Role rodiny v oblasti primární prevence spočívá především v uspokojování potřeb dítěte. Kromě biologických potřeb se jako důležité jeví potřeby psychické, potřeba smysluplnosti světa, potřeba jistoty, vlastní identity a potřeba otevřené budoucnosti. Specifickou podskupinu psychických potřeb pak

představují ovšem i potřeby emocionální, které umožňují dítěti a dospívajícímu prožívat pocity důvěry, lásky a bezpečí. Prevence vandalismu v rodině však naráží na významné limity, které představuje samotný charakter konkrétní rodiny.

Role školy v oblasti prevence vandalismu a dalších forem rizikového chování dospívajících je dána úlohou, kterou škola sehrává v rámci socializace dětí a mládeže. Tato role je sice ve vztahu k roli rodiny pouze sekundární, nicméně stále velice významná na to, aby jí byla věnována důkladná pozornost. Preventivní působení školy lze přitom považovat za významný aspekt jejího obecnějšího působení socializačního. Pedagogická práce s dospívajícími se má zaměřovat nejen na samotný vandalismus a jeho redukci, ale i na další faktory. V psychické oblasti má jít především o posilování kladných osobnostních rysů, o podporu dobrého sebehodnocení dospívajícího, o jeho pozitivní orientaci na vlastní zdraví a úspěch ve škole. Dospívající by měl získat nejen netolerantní postoj k vandalismu, ale navíc by si měl také uvědomit základní společenské hodnoty a naplňovat je. V oblasti vlastností osobnosti by se měla prevence zaměřit na redukci takových rysů, jako je impulsivita, agresivita, emocionální labilita, hostilita a další. Školy rovněž mohou mnohé učinit na poli informování dospívajících, což je také potenciálně účinná forma prevence vandalismu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura:

BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.

BĚLÍK, Václav. HOFERKOVÁ, Stanislava. KRAUS, Blahoslav a kol. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 978-80-271-0599-1.

ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-2993-0.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2207-8.

DOLEJŠ, Martin. OREL, Miroslav. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. ISBN 978-80-244-5252-4.

FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

GILLERNOVÁ, Ilona. KREJČOVÁ, Lenka a kol. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3472-9.

JEDLIČKA, Richard a kol. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5.

KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3474-3.

KUKLA, Lubomír a kol. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-3874-1.

MACHOVÁ, Jitka. KUBÁTOVÁ, Dagmar a kol. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5351-5.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

MIOVSKÝ, Michal. SKÁCELOVÁ, Lenka. ZAPLETALOVÁ, Jana. NOVÁK, Petr a kol. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Centrum adiktologie, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7.

NAVRÁTIL, Stanislav. MATTIOLI, Jan. *Problémové chování dětí a mládeže. Jak mu předcházet a eliminovat*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-7180-9.

NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

OREL, Miroslav a kol. *Psychopatologie*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-7170-0.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4033-1.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií. Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9.

SIKOROVÁ, Lucie. *Dětská sestra v primární a komunitní péči*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3592-4.

SKOPAL, Ondřej. DOLEJŠ, Martin. SUCHÁ, Jaroslava. *Vybrané osobnostní rysy a rizikové formy chování českých žáků a žákyň*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4223-5.

SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže. Uvedení do problematiky*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2907-7.

ŠTEFKOVÁ, Ivana. DOLEJŠ, Martin. *Resilience u adolescentů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-4903-6.

VALIŠOVÁ, Alena. KASÍKOVÁ, Hana (eds.) *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

VAVRYSOVÁ, Lucie. *Rizikové aktivity, depresivita a vybrané osobnostní rysy u českých adolescentů z dětských domovů se školou a z výchovných ústavů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. ISBN 978-80-244-5426-9.

ZEMANOVÁ, Vanda. DOLEJŠ, Martin. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4492-5.

Internetové zdroje:

POLICIE České republiky. In: *Majetkové trestné činy*. In: [online]. 2020. [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/pomoc-obetem-tc-majetkove-trestne-ciny.aspx>.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Zákony pro lidi*. In: [online]. © AION CS, s.r.o. 2010-2020. [cit.2020-06-24]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40#cast2>.